

Бондаренко В. А., кандидат юридичних наук, доцент кафедри іноземних мов та культури фахового мовлення Львівського державного університету внутрішніх справ;
Кузьо Л. І., кандидат психологічних наук, доцент кафедри іноземних мов та культури фахового мовлення Львівського державного університету внутрішніх справ

МОВА ТА ПРАВО В КОНТЕКСТІ ЮРИДИЧНОЇ ЛІНГВІСТИКИ

Будь-яка сфера професійної діяльності має вербальне забезпечення; її комунікативні потреби обслуговуються відповідною підсистемою національної мови, яка охоплює лексико-фразеологічний фонд, що складається з монологічних і складених термінів, терміноподібних стійких найменувань і професіоналізмів, а також комплекс структурно-семантичних моделей на рівні словосполучень та висловлювань. Крім системно-мовних засобів, існує низка мовних способів лінгвістичного забезпечення професійної галузі, які обумовлюють нормативно- і функціонально-стилістичні, дискурсивні, жанрові, етикетні і композиційні особливості здійснення мовної діяльності в межах заданої тематики. Юридична галузь не є винятком. Вивченню специфіки юридичної мови, співвідношенню інтернаціонального та національного компонентів її лексикону, культурно-історичних витоків, позамовних обставин і умов формування та розвитку, її власне мовних особливостей присвячено праці вітчизняних і зарубіжних дослідників [1–9].

У межах юридичної лінгвістики концентруються зусилля вчених, що займаються аналізом і комплексним описом мови права та юридичного дискурсу в соціальному, культурному та психологічному контексті, у тісному зв'язку з екстралінгвістичною сферою функціонування мови права. До сфери компетенції юридичної лінгвістики входять такі проблем: визначення статусу юридичної мови в колі терміносистем; функціональне призначення юридичної мови; опис специфіки юридичного мовного мислення; встановлення

структурно-семантичних особливостей текстів юридичної документації; характеристика міжмовної еквівалентності і способів перекладу юридичної термінології; аналіз юридичного дискурсу; вивчення професійної мовної юридичної особи; дослідження використання юридичної термінології в інших видах дискурсу; опис системи культурних концептів юридичного дискурсу; зіставлення структурно-функціональних властивостей юридичних термінів і професійних жаргонізмів.

На основі теоретичних висновків, які отримують у межах цієї лінгвістичної дисципліни, можлива розробка практичних рекомендацій щодо вдосконалення та подальшого розвитку юридичної мови, а також підвищення ефективності вербальної комунікації на даній ділянці професійно спрямованого і культурного простору, а саме юридичного. Юридична лінгвістика покликана з'ясувати, які сторони і риси природної мови найбільшою мірою задіюються у згаданому просторі, які його межі найбільш яскраво висвічуються, по-перше, в сфері законотворчості, по-друге, у сфері нагляду за дотриманням законів, по-третє, у сфері забезпечення громадянських прав і свобод, по-четверте, у сфері практики судочинства, по-п'яте, в інших (неюридичних) сферах. Це повинно сприяти вирішенню не тільки юридичних завдань (в прикладному плані), але і власне лінгвістичних проблем.

Матеріалом для мовознавчих досліджень є когнітивна, правова і комунікативна діяльність, яка полягає у формуванні правових положень, судово-лінгвістичній експертизі, тлумаченні текстів цивільного та кримінального кодексів, вирішенні юридичних казусів, встановленні авторського права. Крім того, у сферу дослідження юридичної лінгвістики має увійти функціонування елементів юридичного дискурсу в просторах політичної, економічної, публіцистичної, художньої та побутової комунікації. Дослідження у зазначених напрямках дають можливість врегулювати низку питань, що знаходяться в межах права і мови: проблеми національно-мовної політики; законодавчий захист «екології» мови; правові питання, пов'язані з функціонуванням етнічних мов; проблеми статусу літературної мови; охорона прав громадян на лінгвістичну свободу; юридичні аспекти вибору мови навчання в освітній сфері.

Отже, юридична лінгвістика може бути розділена на теоретичну (з переважанням власне лінгвістичної проблематики, у межах якої мова права виступає матеріалом дослідження) і прикладну (з переважанням правової проблематики, орієнтованої на оперування юридичною мовою і вплив на неї в екстралінгвістичних – соціальних і культурних – цілях). Зауважимо, що в межах чинного законодавства постійно виникають різноманітні розбіжності і конфлікти між громадянами, що зумовлені соціальними та психологічними причинами. Згадані конфлікти відбуваються головним чином у вербальній формі з використанням природної мови як знаряддя маніпулювання індивідуальною і масовою свідомістю (застосуванням казуїстичних прийомів і демагогічних методів). Крім того, мовні маніпуляції здійснюються в неконфліктних сферах: в ідеологічній пропаганді, політичній агітації і піарі, комерційній рекламі. Ґрунт для них закладений частково в самій структурі мови і зумовлений семантичною розмитістю і амбівалентністю багатьох її одиниць; полісемії та омонімії, які створюють можливість гри слів; ідіоматичністю, що призводить до невідповідності між значенням знаку та його внутрішньою формою; контекстуальною залежністю мовних значень слів, що призводить до «плинності» значень.

Отже, сфера юридичної лінгвістики охоплює широке коло проблем, що стосуються системи мови, мовленнєвої діяльності, тексту, дискурсу. У межах юридичної лінгвістики можливі термінознавчий, соціолінгвістичний, дискурсивний, лінгвокультурологічний і інші підходи. Кожен з них висвітлює певну межу відносин між юриспруденцією і мовознавством. Так, з позиції термінознавчого підходу вивчається специфіка лексичних значень юридичних термінів, характер зв'язку між екстралінгвістичними реаліями відповідної предметної області та їх мовними десигнаторами, що належать до лексико-фразеологічного фонду юридичної мови. Із соціолінгвістичних позицій досліджується комплекс проблем, пов'язаних з мовною політикою в її правовому аспекті, з юридичними проблемами статусу етнічних мов, а також державних мов і літературної мови. Із позицій лінгвокультурології аналізуються юридично орієнтовані культурні концепти (такі як «закон»,

«справедливість», «милосердя») у взаємодії їх логічних і «наївних» трактувань.

Непрофесійна правова свідомість схильна приписувати юридичним термінам конотації, властиві їх загальноновживаним (нетермінологічним) прототипам. Крім того, багато побутових слів і зворотів, що вживаються в юридичному дискурсі, впливають на прийняття правових рішень своїми конотаціями. Так, найменування расових, етнічних, соціальних та конфесійних груп населення (Negro, black / dark / coloured / yellow person, Slav, Pole, Russian, Asian, Arab, Moslem, Jew, Communist) мають в колективній мовній свідомості негативні емоційно-оціночні конотації, які здатні вплинути на винесення присяжними юридичних рішень під час судового розгляду, що продиктовано загостренням ксенофобії в умовах активізації тероризму, але суперечить демократичним принципам соціальної рівноправності і презумпції невинуватості.

Вивченню цих лінгвокультурних проблем також приділяється увага в рамках юридичної лінгвістики.

Юрист є носієм цілком визначеної соціальної ролі, що припускає наявність широкого кола прав і обов'язків. У людини, яка володіє технікою професійного спілкування, контроль за цим процесом здійснюється «природно», керівництво спілкуванням не викликає зовнішньої напруженості. Складність контролю за процесом професійного спілкування пов'язана і з його іншими характеристиками. Ці характеристики є загальними для всіх професіоналів, що працюють у сфері юридичної діяльності: нормативна регламентація, часові обмеження, владний характер професійних повноважень, рольовий характер спілкування, підвищена стресогенність.

Отже, за родом своєї діяльності юрист повинен не просто контролювати процес спілкування, а ще й аналізувати його, враховуючи виділені специфічні характеристики професійного спілкування у сфері юридичної діяльності. Це припускає прораховування цілей співрозмовника, його психологічних ролей, виходячи з чого, юрист визначає тактику і керує процесом спілкування.

Список використаних джерел

1. Ляшук А. М. Семантична структура юридичних термінів української та англійської мов : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.17 / А. М. Ляшук ; Київський нац. лінгвіст. ун-т. – Київ, 2007. – 22 с.

2. Макшанцева Е. А. Специфика оценочного компонента в структуре значения юридического термина : автореф. дис. ... канд. філол. наук. – Саратов, 2001. – 23 с.

3. Михайловская И. Б. Права человека в массовом сознании / И. Б. Михайловская. – М. : Юрист, 1995. – 53 с.

4. Морщакова Т. В. Семантические характеристики терминов уголовного закона : автореф. дис. ... канд. філол. наук / Т. В. Морщакова. – М., 1992. – 17 с.

5. Радомський І. П. Професійне спілкування в юридичній діяльності / І. П. Радомський // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Філософія. Психологія. Педагогіка : зб. наук. пр. – Київ : ІВЦ Політехніка, 2006. – № 2 (17). – С. 130–134.

6. Сушинська І. М. Юридична термінологія як один із складників формування мовленнєвої культури студентів правознавців / І. М. Сушинська, П. Г. Давидов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/articles/Kultnar/knar/knp82t2>. – Назва з екрана.

7. Хижняк С. П. Юридическая терминология : формирование и состав / С. П. Хижняк. – Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1997. – 134 с.

8. Юрислингвистика-10 : Лингвоконфликтология и юриспруденция : межвузовский сборник научных трудов / под ред. Н. Д. Голева и Т. В. Чернышовой. – Кемерово; Барнаул : Изд-во Алт. ун-та, 2010. – 452 с.

9. Bhatia V. K. Simplification v. Easification : The Case of Legal Texts // Applied Linguistics 4/1, 1983. – P. 42–54.